

Työllistyminen opetuslalle

Heikki Pokela

Tapiolan lukio

Tehtäväkentän laajuus

Opettajan yleinen toimenkuva on varsin laaja, esiopetuksesta aikuiskasvatukseen, joten aiheen rajaamiseen keskityn tässä lähinnä lukion opettajan ammatin tarkasteluun. Opetukselliset taidot ja aineosaaminen kumpikin jo yksinään riittävät artikkelin aiheeksi. Valitsin tähän jälkimmäisen.

Työkokemus

Aalto-yliopiston matematiikan emerituslehtori Simo Kivelä on todennut, että opettajan tulisi kyetä avaamaan oppilailleen näköaloja (Arkhimedes 3/2007). Opettaja voi saavuttaa tällaisen kyvyn kokemuksella, jota on hankittu sekä opinnoista että mahdollisesti työkokemuksella varsinaisen opetusalan ulkopuolelta. Olen nähnyt vuosien mittaan muutamia ammattikorkeakoulujen työpaikkailmoituksia, joissa haetaan matematiikan opettajaa ja valinnassa arvostettaisiin kokemusta matematiikan ”teollisuussovelluksista”. Eräaseen tällaiseen tehtävään valitulla oli matematiikan jatkotutkinnon lisäksi usean vuoden kokemus VTT:ltä, jossa hän oli tehnyt numeerista simulointia erilaisille teollisuusprosesseille. Lisäksi hänen ansioluettelostaan löytyi opettajankokemusta noin kymmenen vuoden verran eri oppilaitoksissa ja pedagogiset opinnot sekä kokemusta valtakunnallisten matematiikan kokeiden tarkistamisesta. Työnantaja tiesi, mitä halutaan ja mitä ei – eli ei ketään suoraan koulun penkiltä kateederille, ainakaan vakituisen työhön.

Lukion opettajalta harvemmin edellytetään kokemusta opetusalan ulkopuolelta, joten näköalojen avaamisessa jo lähtökohta on usein huomattavasti kapeampi, mikä asettaa varsin paljon odotuksia ja ehkä liiojakin vaatimuksia opettajankoulutukseen. Ongelman poistamiseksi työnantaja parhaimmassa tapauksessa ohjaa opettajia erilaisiin täydennyskoulutuksiin.

Opetussuunnitelmat

Opettajaa ohjaa, sitoo ja suojaa opetussuunnitelma, ops. Oppikirjat auttavat jäsentämään kurssikokonaisuuden oppitunneiksi, mutta periaatteessa vastuu ja myös vapaus ovat opettajalla: hän saa halutessaan koostaa kurssinsa aikataulut ja sisältöjen yksityiskoh- tien keskinäiset painotukset vapaasti. Käytännössä to- della harva opettaja ryhtyy tähän, vaan luottaa oppi-

kirjailijoiden laatimaan ajankäyttörunkoon. Opsin sito- vuus tarkoittaa lyhyesti ilmaistuna virkavastuuta, sil- lä opsista poikkeaminen on peruste tarkastella opetta- jan virkasuhdetta uudelleen. Useimmiten valtakunnal- linen ops on kuitenkin hyvin väljästi määritelty, joten lähinnä ongelmia saattaa esiintyä ison paikkakunnan kuntakohtaisten opsien soveltamisesta, sillä myös kou- lun ylläpitäjillä – yleensä kunnilla – on mahdollisuus kirjauttaa omia arvojaan paikalliseen opsiin ja vaatia opettajiaan sitoutumaan niihin.

Pienet kunnat ovat tähän mennessä muutamaa poik- keusta lukuunottamatta kopioineet suoraan opsin val- takunnallisen osuuden mitään juuri lisäämättä pa- kollisiin kursseihin. Sen sijaan pian alkavalla ops- kierroksella on nähtävissä jo nyt voimistuvaa aktivi- teettia. Esimerkiksi jotkin seutukunnat laativat pai- kallisia opseja yhteistyöllä yli kuntarajojen ja järjes- tävät myös kuntalaisille ja oppilaiden vanhemmille ti- laisuuksia tulla kuulluksi. Myös aineenopettajien omat ainejärjestöt pyrkivät vaikuttamaan valtakunnallisen ja kuntakohtaisten opsien laadintaan. Edellisellä ops- kierroksella MAOL suunnitteli koulukohtaisten opetus- suunnitelmien runkoja, joita joillakin kouluilla otettiin käyttöön. Lopuksi on myös todettava, että ops suojaa opettajia. Silloin tällöin opettajan, kuten muidenkin virkamiesten, työstä tehdään valitus, joka voi koskea numeroarvostelua tai opetusta itseään. Tällöin tulki- taan mitäpä muutakaan kuin opsia, siis ensisijaisesti.

Uralla eteneminen ja kehittyminen – mitä se on opettajalle?

Joskus kuulee sanottavan, ettei opettajan ammatista etene mihinkään, paitsi ehkä rehtoriksi. Koulutoimen hallinnolliset tehtävät ovatkin monelle matematiikan opettajalle tuttuja. Usein aloitetaan koulun johtokun- nasta ja apulaisrehtorin tehtävistä – jos koulun atk- tukihenkilönä olemista ei lasketa –, jolloin työaikaa al- kaa kuluu sellaiseen, jota voisi kutsua koulusihteerin ja hallinnollisen johdon välimaastoksi. Tällöin viimeis- tään pääsee tuntemaan koulutukseen liittyvien suurten tunteiden ja intressien ristipaineen. Joidenkin tie ete- nee rehtoriksi tai kunnan tai vaikkapa opetushallituk- sen työpaikkoihin. Toimenkuvan sisällöstä riippuu huo- mattavasti, paljonko itse matematiikassa tai sen opet- tamisessa kykenee kehittymään.

Eteneminen ja kehittyminen on joissain, vaikkakin har- vinaisemmissa tapauksissa mahdollista myös ilman laa-

jamittaista paneutumista kouluhallintoon. Oppikirjojen laatiminen tapahtuu pitkälti lukion opettajien omin voimin, siis siten, että kunkin oppikirjasarjan tekijäryhmässä heitä on yleensä alan yliopisto-opettajiin nähden enemmistö. Kehittyminen oppikirjailijaksi on pitkä prosessi varsinaisen opetustyön ohella, ja pääsy tekijäryhmiin on jo sinänsä meriitti opettajalle. Edellä kuvattujen opsien laadintatyössä sekä valtakunnallisesti että paikallisesti on mukana opettajia, joilla usein on kokemusta esimerkiksi oppikirjojen yms. vastaavien materiaalien tuottamisesta.

Valtakunnallisten matematiikkakilpailujen ja kokeiden laadinnassa ja tarkastusprosessissa korostuu vastuu, mutta toisaalta juuri niissä opettaja voi kehittää näkemystään matematiikan opetuksen kokonaiskuvasta maassamme. Vaikka ylioppilaskoetta välistä kritisoidaan voimakkaastikin, on se säilyttänyt asemansa jo kolmella eri vuosisadalla. Yo-koe on paitsi kansallinen instituutio myös olennaisen tärkeä työväline opettajalle. Sitä voisi tavallaan verrata merkitykseltään opsiin.

Opettajan ammatissa Suomessa halutaan korostaa autonomisuutta eli opettajalla on laajat oikeudet päättää työnsä yksityiskohdista. Opettajaan siis luotetaan. Kääntöpuolena tulee vastuu omasta kehittymisestä ja ammattitaidon ylläpidosta. Opettajan toki kuuluu kerrata aika ajoin sellaistaakin (yliopisto)matematiikkaa, jota ei suoranaisesti koulussa opeteta. On tietenkin ymmärrettävää, että tämän mielekkyyttä ei aina jatkuvasti näe, joten suosittelisin uusille opettajille kerrata sellaisen materiaalin avulla, jonka voi katsoa kuuluvan lukioon. On nimittäin olemassa riittävän haasteellista materiaalia, joka avaa matematiikan rakenteiden ymmärrystä oppilaiden lisäksi opettajille. Tarkoitetaan matematiikan kilpailu- ja olympiatehtäviä. Lukion opettajalle tutustuminen matematiikan yo-tehtävien yli saatavuotiseen aarrearkistoon on myös osa toimenkuvaa. Voisi väittää, että tehtävien mukana välittyy elävästi koululaitoksen historiaa, vaikka matematiikka itsessään on periaatteessa ajatonta.

Työnhakuprosessi

Lukion matematiikan opettajan vakituisen toimen tai viran odottelussa tarvitaan kärsivällisyyttä, sillä alle viiden vuoden työkokemuksella esimerkiksi pääkaupunkiseudulla ei välttämättä edes kutsuta työhaastatteluihin. Muualla maassa tilanne vaihtelee suuresti; joskus jopa ilman pidempää työkokemusta voi tulla valituksi. Vielä kymmenisen vuotta sitten houkuteltiin nimenomaan matematiikan opiskelijoita valitsemaan opetusala juuri työllisyyden vuoksi, sillä suuret ikäluokat olivat pian jäämässä eläkkeelle. Nyt he ovat käytännössä kaikki eläkkeellä, heidän viroistaan on täytetty vain osa ja hokemat helposta työllistymisestä lienee lopetettu. Pääkaupunkiseudulla yhtä avointa lukiolentorin paikkaa tavoittelee tyypillisesti yli viisikymmentä pätevää hakijaa. Useimmiten isoissa kaupungeissa työhaastattelun hoitaa rehtori ja valintaehdotuksen opetuslautakunnalle tekee opetustoimenjohtaja, joka tuskin on koskaan hakijoita nähnytään. Koska rehtori on todennäköisesti jonkin muun kuin matematiikan opettaja ja koska haastattelussa lienee kyseenalaista käyttää mukana (mahdollisesti tulevia) opettajakollegoita, haastattelu muodostuu pakostakin melko yleisen tason arviointiksi, ja rehtori joutuu luottamaan saamiinsa papereihin ja haastattelun antamaan intuitioon. Usein työkokemus painaa vaakakupissa paljon, sillä muiden, toisista hakijoista erottuvien näyttöjen olemassaolo on melko harvinaista. Joskus tulee mieleen, onko uuden opettajan valikoituminen johonkin tiettyyn kouluun arpapeliä. Toisaalta mahdollisuudet toteuttaa ammattiin ovat yhä melko samanlaisia miltei jokaisessa koulussa Suomessa, ja opetusalan työt tuskin ovat ns. katoavien työpaikkojen listalla missään tulevaisuusvisiossa.

Yhtenä opettajan tärkeimpänä ominaisuutena pidän kykyä erottaa olennainen epäolennaisesta, ja sekin on kokemuksen myötä mahdollisesti karttuva taito. Sitä kohti pyrkiessä kannattaa mielestäni pitää huolta kahdesta asiasta, jotka ovat tietotaito ja tradition kunnioitus.